

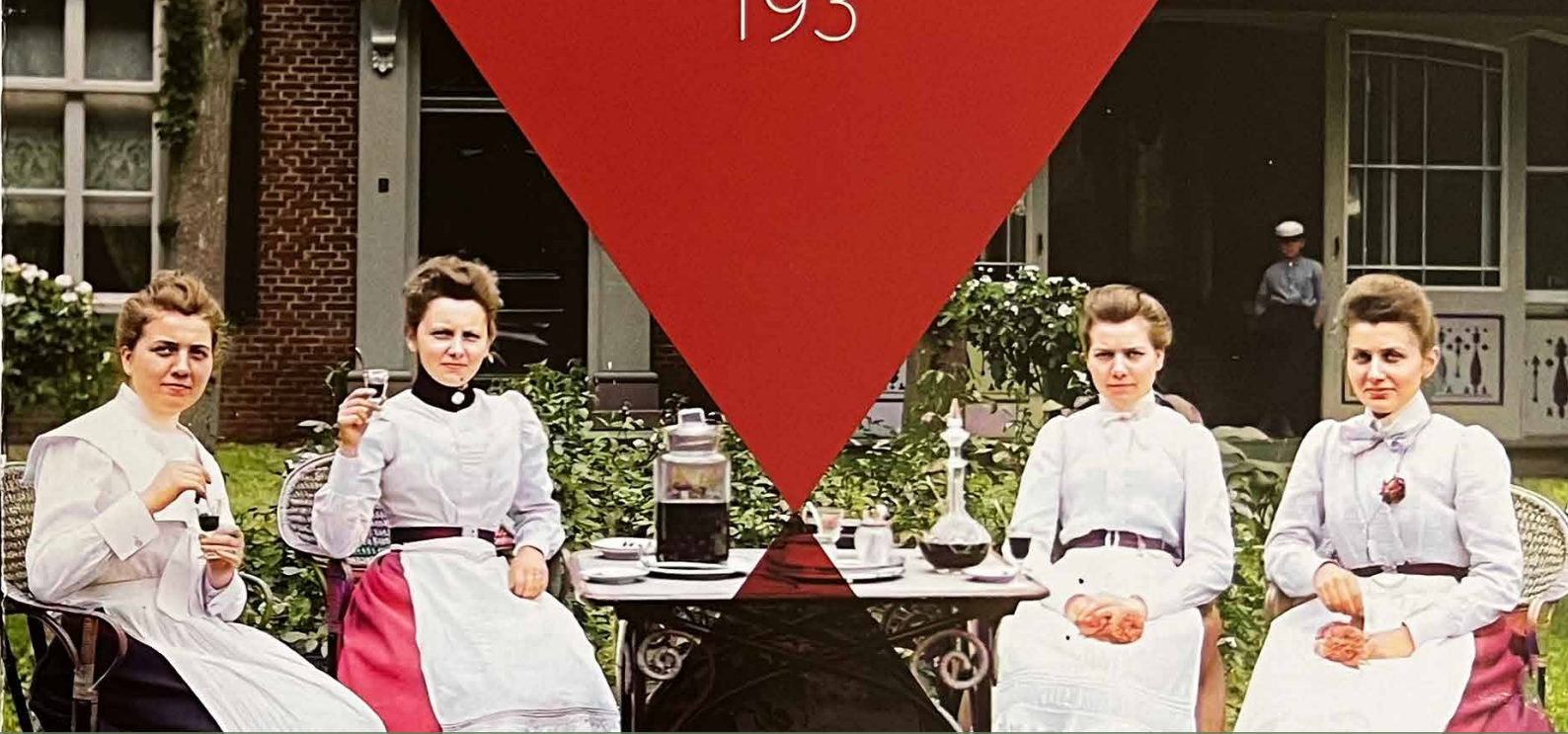
TWEESTROMENLAND

MAAS EN WAALS TIJDSCHRIFT VOOR STREEKGESCHIEDENIS

IX-2022

193

Een vijf paginavullend, rijk geïllustreerd artikel over het Weezenkerkhof in het Maas Waals tijdschrift voor streekgeschiedenis **TWEESTROMENLAND**

oktober 2022

4

EVEN NAAR HET
VOGELTJE KIJKEN

10

INTERBELLUM IN
MAAS EN WAAL

16

HET WEEZENKERKHOF
NEERBOSCH

22

DE BULLEKAMP,
BUURSCAP ONDER
WIJCHEN

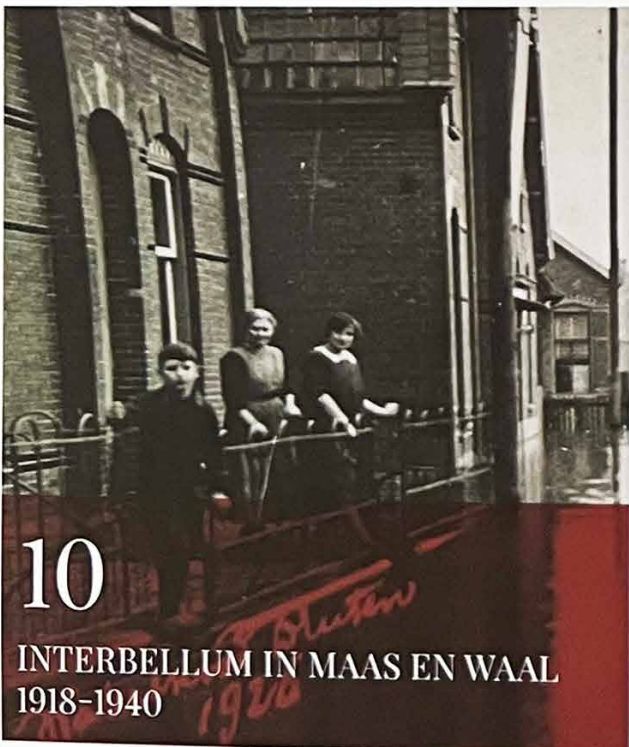
INHOUD

4 EVEN NAAR HET VOGELTJE KIJKEN

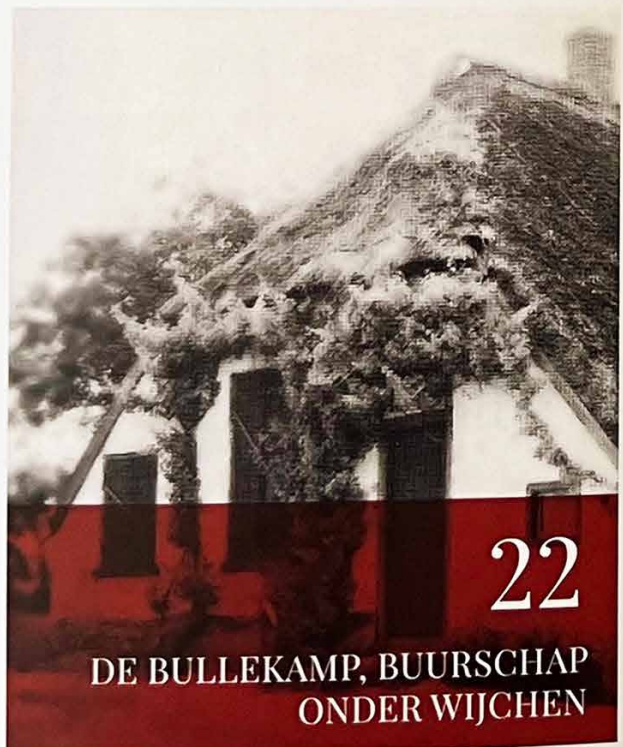

16 HET WEEZENKERKHOF
NEERDBOSCH

10

INTERBELLUM IN MAAS EN WAAL
1918-1940

22

DE BULLEKAMP, BUURSCHAP
ONDER WIJCHEN

Afbeelding voorblad: Likeur drinkende dames voor de villa van de familie Verstraaten. Foto Gradus Burgers, circa 1915, ingekleurd en verbeterd met My Heritage software.

INHOUDSOPGAVE

- 4** **EVEN NAAR HET VOGELTJE KIJKEN**
ADRIAAN MATERS
- 9** **OUD MAAS EN WAAL IN BEELD**
- 10** **INTERBELLUM IN MAAS EN WAAL,
1918-1940**
PAUL VAN DE GEYN
- 16** **HET WEEZENKERKHOF, NEERBOSCH**
ANNE-MARIE JANSEN
- 21** **GEEN VROUW OP DE MOLEN**
MARIKE DE VALK
- 22** **DE BULLEKAMP, BUURSCHAP ONDER
WIJCHEN**
HENK DE KLEIJN
- 28** **VAN ONDERDUIKER TOT GROTE BROER**
ADRIAAN MATERS EN MARIKE DE VALK

VAN DE REDACTIE

Allereerst begroeten we als redactie Esther Peters. Zij is de opvolgster van Marieke Janssen voor wat betreft de opmaak van ons blad. Esther runt al 10 jaar vanuit Groesbeek Grafischburo Dotdos. Wij wensen haar heel veel mooie nummers toe!

Vervolgens willen we Wies en Huub Berris nog feliciteren. Zij vierden namelijk onlangs hun diamanten huwelijksfeest. Wies en Huub hebben hun sporen binnen *Tweestromenland* en het Tweestromenlandmuseum ruimschoots verdiend.

Op 7 september jl. werd in Winssen het boek *Monumenten in Beuningen* gepresenteerd, samengesteld door ons redactielid Adriaan Maters en Paul Smits. Na de presentatie werd Adriaan door burgemeester Bergman onderscheiden met de zilveren erepenning van de gemeente Beuningen voor al het historisch werk dat hij vooral voor de gemeente Beuningen heeft verzet. Wij feliciteren Adriaan van harte met deze eervolle onderscheiding, die hij ten volle heeft verdiend!

Dat artikelen in ons blad gevolgen kunnen hebben bleek weer eens. Op 16 en 17 juli werd in Maasbommel het Hanzeweekend gehouden met tal van historische activiteiten. En dat alles als uitvloeisel van een artikel in *Tweestromenland* nr. 172 van juni 2017, waarin het Hanze-lidmaatschap van Maasbommel werd aangetoond. Jos Kruisbergen maakte er een documentaire van, te bekijken op www.2bg.nl.

In Balgoy zijn de contouren van het priesterkoor van de Oude Toren dankzij de inspanningen van Pagus Balgoy en de gemeente Wijchen weer zichtbaar gemaakt. Ook Druten gaat iets aan z'n verleden doen. Zo komt er een historische fotoroute, samengesteld door Gerard van Woerkom. Goede voorbeelden doen goed volgen. Nu nog schrijvers die daarover iets in ons blad willen schrijven!

Het hele land zuchtte onder de aanhoudende hitte en droogte. Maar daardoor kwamen er in Dreumel in de Waal weer allerhande zaken uit het verleden tevoorschijn. Wie heeft er nog meer langs de extreem lage waterlijn gezocht en kan daarover berichten?

Op de valreep werd bekend dat er geld bijeen gebracht is voor onderzoek naar en reconstructie van een onbekend 15e-eeuws getijdenboek van de hertog van Berry, waarvan een aantal bladen door aankoop in *Tweestromenland* terecht zijn gekomen. Die zijn verluchtigd door kunstenaars uit de kring van de Gebroeders Van Lymborch. Aanjager is Jacobus Trijsburg, oud-secretaris van onze vereniging en jarenlang coördinator van de redactie.

En dan ligt er nu weer een nieuw nummer van *Tweestromenland* vóór u. Adriaan Maters trakteert ons op een artikel over dorpsfotografie in Beuningen. Paul van de Geyn onthult enkele aspecten van het leven in de streek tussen de twee wereldoorlogen. Anne-Marie Jansen belicht het Weezenkerkhof in Neerbosch. Marike de Valk vraagt zich af waarom in 1834 een weduwe de molen in Batenburg niet mocht pachten. Henk de Kleijn verhaalt de geschiedenis van de Bullekamp onder Wijchen. En Marike de Valk en Adriaan Maters hebben een interview gehouden met twee kinderen van het echtpaar Cornil en Marie Ariëns uit Deest, dat postuum onderscheiden werd met de Yad Vashem-oorkonde. Weer heel afwisselend dus.

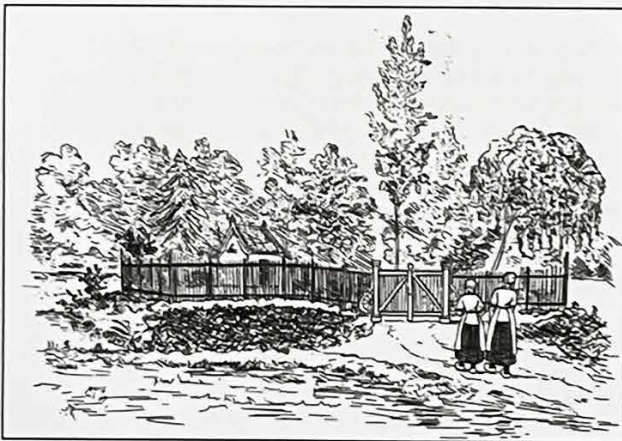
Adriaan met zijn echtgenote (l.) en burgemeester Bergman. (foto: M.B.).

Verscholen in een hoekje van Kinderdorp Neerbosch ligt het Weezenkerkhof van de voormalige Weesinrichting. De in 2018 opgerichte Stichting Memento Mori heeft als doel dit kerkhof te behouden en te behoeden, maar ook een inventarisatie te maken en de verhalen te achterhalen van de kinderen die hier begraven liggen. Anne-Marie Jansen, initiatiefnemer en bestuurslid van deze stichting en oud-directeur van het "Van 't Lindenhoutmuseum", is de auteur van dit artikel.

HET WEEZENKERKHOF NEERBOSCH

Een protestants-christelijke instituutsbegraafplaats in katholiek Nijmegen

Anne-Marie Jansen

Weezenkerkhof Neerbosch 1893. Illustratie A-M Jansen n.a.v. litho Emrik & Binger.

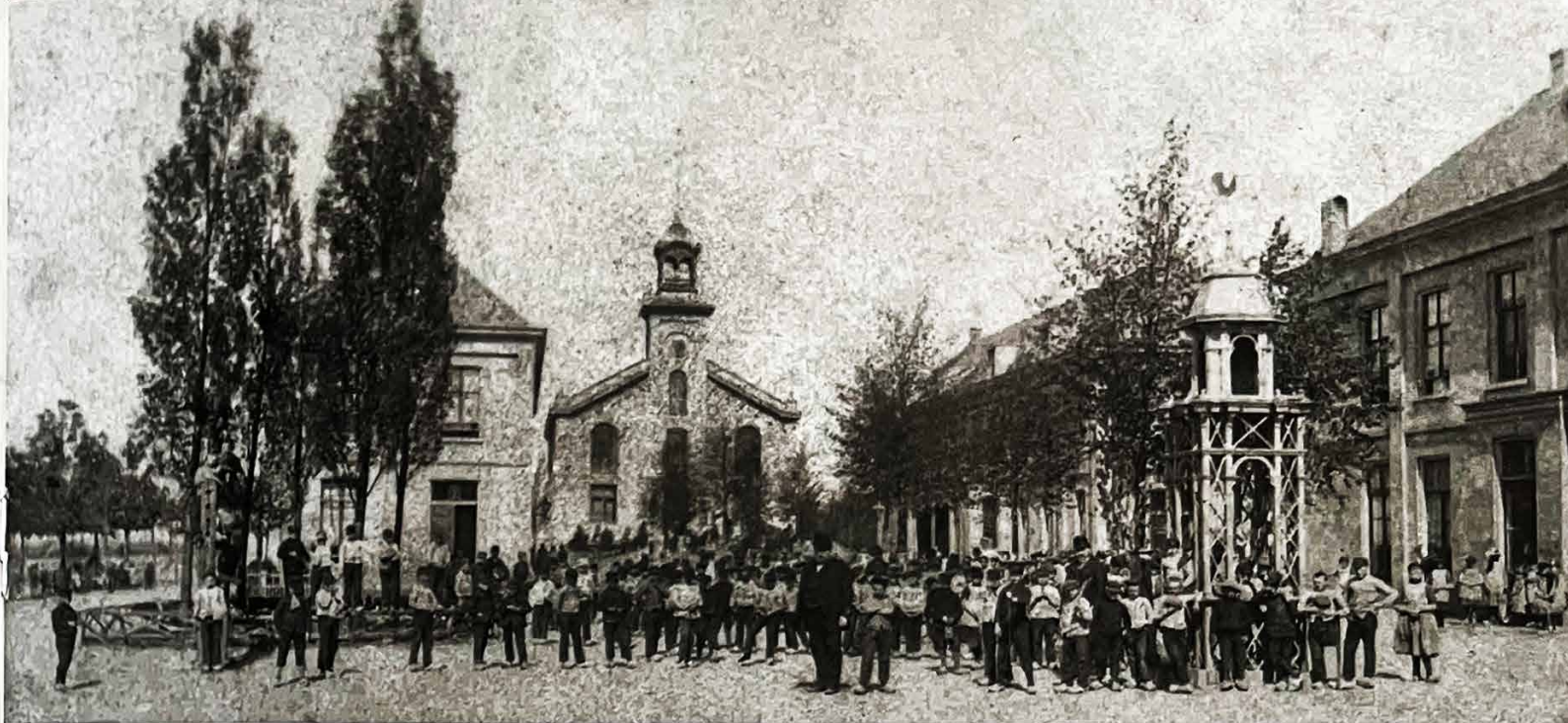
WEESINRICHTING KINDERDORP NEERBOSCH

In 1861 huwen de uit Beuningen afkomstige Johannes van 't Lindenhout (1836-1918) en de Randwijkse Hendrina Sipman (1836-1900). Beiden zijn van Nederlands Hervormde afkomst. Johannes is bijbelverkoper en evangelist. Hij is actief bij het Réveil, een protestantse opwekkingsbeweging met sociale motieven. Tijdens zijn tochten door Nederland als bijbelverkoper ziet hij de misstanden van arme, verwaarloosde weeskinderen. In die tijd vindt de overheid deze armen-, weduwen- en wezenzorg de taak van de kerk, de armdiaconieën óf voor mensen met een goed hart. Johannes en Hendrina nemen het besluit om van wezenopvang hun levenswerk te maken. Een voor hen door God gestuurde beslissing, met als uitgangspunt 'God is een Vader der Weezen'. In 1863 sturen zij brieven naar de landelijke armdiaconieën en begin november komt het eerste weeskind naar Nijmegen. Ze vangen arme, verwaarloosde weeskinderen uit Nederland op, zowel jongens als meisjes. De opvangplek, een voormalige

herberg in de Lange Brouwerstraat, heeft voldoende kamers. De armdiaconieën zitten omhoog om kinderen geplaatst te krijgen en in 1866 zit de herberg overvol met 80 weeskinderen. Via de familie Jansen, woonachtig op de Neerbosche boerderij 'Spijkerhof', krijgen de Van 't Lindenhout's een stuk grond aangeboden. De zoon, Jan Derk Jansen was een klasgenoot van Johannes Van 't Lindenhout.

De Weesinrichting Neerbosch is vanaf 1867 gesticht na enige aarzeling. Alles moest hier van de grond af opgebouwd worden. De instelling leeft uit 'God's hand'. Dat betekent dat de financiële basis gevormd wordt door erfennissen, schenkingen, legaten en de toezeggingen van de armdiaconie. De Weesinrichting ontwikkelt zich tot een zelfvoorzienend kinderdorp, met paviljoens voor jongens en meisjes en een moederhuis voor de kleintjes. Daarnaast zijn er scholen, werkplaatsen, opleidingen, een keuken, een wasserij, een naai- en verstelkamer, een drukkerij, een smederij, een klee-, schoen- en klompenmakerij, een boerderij, een bakkerij, een tuinderij, een ziekenhuis, de Weezenkapel en een eigen begraafplaats.

De Weesinrichting Neerbosch groeit gestaag. Rond 1893 wonen 1.000 wees- en half-weeskinderen op de instelling. Van 't Lindenhout en zijn vrouw kunnen geen 'nee' zeggen, en dat heeft ook een keerzijde. In 1893 komen klachten binnen. Ze worden uitgebreid onderzocht door een landelijke onderzoekscommissie. De rechter doet het merendeel af als 'laster', maar er zijn wel degelijk verbeterpunten. Een belangrijk verbeterpunt is de verkleining van het aantal weeskinderen, waardoor er een betere aandacht voor de weeskinderen en minder stress en werkdruk is voor het personeel.

Weezenkapel, Johannes van 't Lindenhout met de weeskinderen, 1893. (Bron: Van 't Lindenhoutmuseum-beeldbank).

Rond 1900 komen de Kinderbeschermingswetten en de Leerplichtwet. Hiermee neemt de overheid haar verantwoordelijkheid. Middels rechtelijk besluit worden uithuisplaatsingen gedaan en hiermee komen de eerste 'voogdijkinderen' naar Neerbosch.

In 1927 is het Maas-Waalkanaal gereed. Het schependom Neerbosch wordt met deze aanleg in tweeën gedeeld in Neerbosch Oost en West. De Weesinrichting valt onder Neerbosch West. De instelling, verscholen achter het kanaal, raakt verweesd. Een verscholen plek heeft ook zijn positieve kanten. De oorlogstijd komt de jeugdzorginstelling relatief goed door. Van september 1944 tot april 1945 zijn drie opvolgende divisies ingekwartierd, zo'n 500 soldaten, met als laatste divisie de Polar Bears.

Op Neerbosch leven 500 voornamelijk voogdijkinderen. Drie van hen, Liesje, Cornelis en Aale, overleven de oorlog niet. De 18-jarige Cornelis Zeilstra is overleden in november 1944. Hij is getroffen door een bomscherf, met ontstekingen als gevolg. Gebrek aan antibiotica is hem fataal geworden. Hij ligt begraven op het Weezenkerkhof Neerbosch.

Rond 1960 verandert de naam van Weesinrichting Neerbosch naar een meer kindvriendelijke naam Kinderdorp Neerbosch. Inzichten over opvang van uithuisgeplaatste kinderen veranderen in die tijd. Stond aanvankelijk de groep cen-

Grafsteen Cornelis Zeilstra, 1944. (Foto: A-M Jansen).

traal, later is dat het individu en de persoonlijke ontwikkeling. De verblijfsduur verandert. Is dit in aanvang tot volwassenheid, bij voogdijkinderen verandert deze tot de behandeling voltooid is, of tot het moment dat de thuissituatie het weer toelaat of tot een overplaatsing naar een pleeggezin. In 1970 zijn de honingraat-paviljoens gereed. Een nieuw tijdperk van gezinsvervangend wonen, waar iedereen een eigen kamer heeft. In het jaar 2000 verlaat de jeugdzorginstelling Lindenhout het terrein.

Ongeveer 20.000 wees- en voogdijkinderen brachten hun jeugd op Neerbosch door. De Neerbosche wees- en uithuisgeplaatste kinderen zijn geen afspiegeling van de Nijmeegse samenleving, maar ze komen uit heel Nederland en soms ook uit het buitenland.

Vanaf 2000 is de nieuwe eigenaar van het Kinderdorp een projectontwikkelaar. Hij is daarmee eigenaar van een terrein met een jeugdzorgbestemming. De bestemming verandert van jeugdzorg in maatschappelijke zorg. Anno 2022 zijn op Kinderdorp Neerbosch de vertegenwoordigers van jeugdzorg, het RIBW en Dr. Leo Kannerhuis, gericht op jongeren binnen het autistisch spectrum gevestigd. Als maatschappelijke zorg zijn aanwezig Huize

ONGEVEER 20.000 WEES- EN
VOOGDIJKINDEREN BRACHTEN
HUN JEUGD OP NEERBOSCH
DOOR.

Mientje, Together Wonen en Sep. Daarnaast zijn op het terrein 'gehuisvest' de Kristallisschool (cluster 4), Moestuin Neerbosch, Van 't Lindenhoutmuseum, Weezenkerkhof Neerbosch en 24 particuliere koopwoningen.

WEEZENKERKHOF NEERBOSCH

De Weesinrichting Neerbosch ligt aan de uiterste rand van het schependom Neerbosch, direct grenzend aan Weurt en Beuningen. Als in de eerste jaren van de Weesinrichting kinderen, vanaf 1867 ook personeelsleden of personeelskinderen, overlijden dan worden zij begraven op het kerkhof naast het Witte Kerkje aan de Dorpstraat. Johannes van 't Lindenhout en zijn vrouw vinden echter dat als kinderen bij leven samen zijn dit ook voor het eeuwige leven moet gelden. In 1878 gaat een verzoek naar gemeente Nijmegen voor een eigen begraafplaats en deze aanvraag wordt gehonoreerd.

De Weesinrichting had recent een royale schenking gekregen van een welgestelde dame. Dat geld wordt voor dit doel aangewend. Meester tuinman en zijn leerjongens gaan onmiddellijk aan de slag.

Medio 1879 is de begraafplaats een feit en er kan begraven worden. Centraal op de begraafplaats staat vanaf de aanvang een treurbeuk, het symbool van verdriet, van

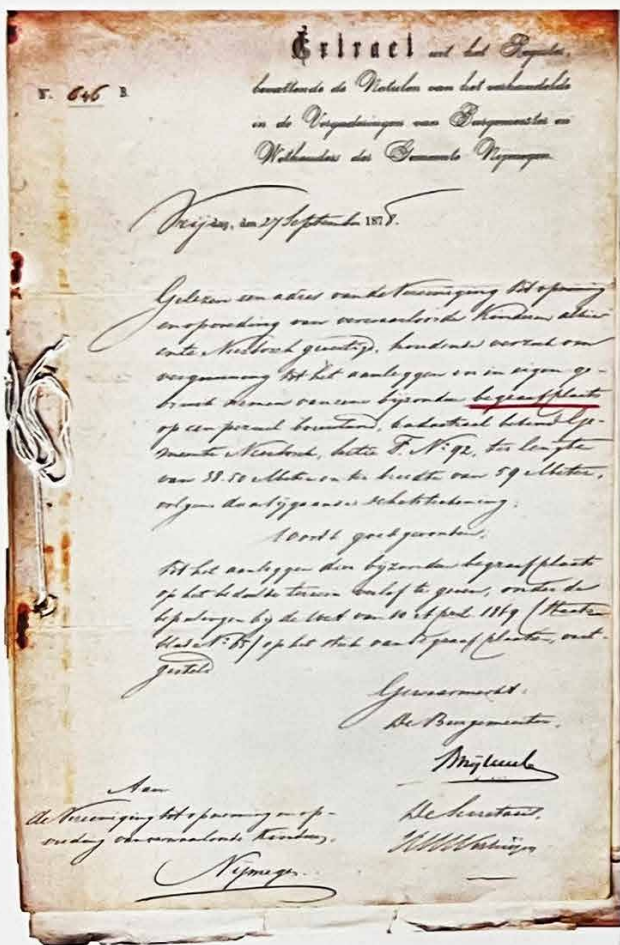

Begrafenis Johannes van 't Lindenhout, 1918. (Bron: 'Na zestig jaar', p. 205, 1925).

tranen die in de aarde verdwijnen. In 1882 overlijdt de 14-jarige dochter Johanna van 't Lindenhout aan TBC. In de winter van 1886/1887 heerst een mazelen-epidemie en 28 vooral jonge weeskinderen worden het slachtoffer. In 1888 wordt de begraafplaats opgehoogd en uitgebreid. In 1894 wordt de vader van Johannes van 't Lindenhout op de begraafplaats begraven. In 1900 overlijdt Hendrina Sipman en in 1918 Johannes van 't Lindenhout op 81-jarige leeftijd. Hun grote, grijze grafstenen liggen naast elkaar, een sobere eeuwige rustplaats, zonder opsmuk. Deze grafstenen zijn nog aanwezig.

DE AFGEBROKEN ZUIL

In 1934 wordt op Oud Weezendag het monument de 'Afgebroken Zuil' onthuld, als symbool van het jonge afgebroken leven. Oud Weezendag bestaat al vanaf 1894, een jaarlijkse reünie met Hemelvaart. De eerste bijeenkomst is georganiseerd door oud-Neerboschers om vader en moeder van 't Lindenhout een hart onder de riem te steken. Hemelvaart is de dag dat de Heer ging hemelen en alle mensen wees werden; ook wel weezenzondag genoemd. Tot op heden is de jaarlijkse Oud Weezendag een dag van ontmoeting. Het Weezenkerkhof wordt trouw bezocht door de oud-Neerboschers, als één familie met

Toestemming Gem. Nijmegen voor de aanleg van een begraafplaats, 1878. (Bron: archief Stichting Memento Mori).

Onthulling Afgebroken Zuil tijdens een Oud-Weezendag, 1934. (Bron: Van 't Lindenhoutmuseum-beeldbank)

een gedeeld verleden. Royaal worden er bloemen op de graven neergelegd en met name bij de 'Afgebroken Zuil'. De huidige vorm van de 'Afgebroken Zuil' komt niet overeen met zijn oorspronkelijke vorm. In het verleden is de

Bloemen bij Afgebroken Zuil, door oud-Neerboschers op Oud Weezendag, 2002. (Foto: A-M Jansen).

Bloemen bij Afgebroken Zuil, Oud Weezendag, 2022. (Foto: A-M Jansen).

bovenkant van de zuil rechtgemaakt en afgedekt met cement, niet beseffend dat hiermee de essentie van de symboliek teloor ging.

UITBREIDING

In 1952 gaat opnieuw een verzoek naar gemeente Nijmegen en met toestemming wordt de begraafplaats uitgebreid. In het 'nieuwe' deel is slechts één Neerboschse jongen begraven, tussen een dertiental graven van personeelsleden en personeelskinderen. De 14-jarige Gezinus Veenstra is op 12 januari 1953 overleden en drie dagen later begraven. In oktober 2016 is als laatste, de bijna 100-jarige vrouw van een oud-personeelslid begraven. Cornelia Omvlee-Rooke is bijgezet in het graf van haar echtgenoot, hij is in 1984 overleden.

WISSELINGEN VAN EIGENAAR

Met de koop van Kinderdorp Neerbosch in 2000 is

Projectontwikkelaar Neerbosch CV ook eigenaar geworden van de historische begraafplaats. In 2018 richt een drietal bewoners van het Kinderdorp de Stichting Memento Mori op, om de begraafplaats in bezit te krijgen en een monumentenstatus en een goed onderhouden plek te realiseren. Het eerste doel van de stichting wordt behaald medio 2019, dan wordt de eigendomsakte bij de notaris getekend en wordt de stichting eigenaar van het Weezenkerkhof Neerbosch.

Logo met QR-code. (Bron: Stichting Memento Mori).

STICHTING MEMENTO MORI

Het Weezenkerkhof ligt verscholen naast de in 2015 aangelegde snelfietsroute. Naast de poort is een informatiebord geplaatst met een QR-code, om wat aandacht te trekken. Stichting Memento Mori heeft een aantal doelen: zowel onderzoek doen en samenwerken als onderhoud/revitaliseren. De stichting bestaat uit een driekoppig bestuur, adviseurs en een groep vaste vrijwilligers op afroep en een aantal vrijwilligers voor wekelijks onderhoud en onderzoek. Dat onderzoek betreft de historie van de begraafplaats, de achtergrond van de begraven personen, redenen van overlijden en de symboliek van de dood. Aan dit uitgebreide onderzoek wordt wekelijks door een drietal mensen meerdere dagen per week gewerkt.

Vrijwel elke woensdagochtend wordt op de begraafplaats gewerkt: harken, snoeien, schoffelen, maaien, snoeien, bladruimen, het schoonmaken van grafstenen. De begraafplaats heeft nog een beperkt aantal begraafplekken. Zolang er nog ruimte is mag er nog door oud-Neerboschers en door de huidige bewoners begraven worden op het in 1953 laatst toegevoegde gedeelte. De stichting

Restauratie Memento Mori-poort uit 1909, 2022. (Foto A-M Jansen).

is een culturele ANBI-stichting, is lid van de coöperatie Erfgoed Gelderland en van de CPRN (Cultuurhistorisch Platform Rijk van Nijmegen). Jaarlijks wordt er deel genomen aan de Maand van de Geschiedenis, 024geschiedenis, NL-doetdagen, Oud Weezendag en Open Monumentendag.

Treurbeuk, 2022. (Foto A-M Jansen).

REVITALISATIE

Met gebruik van een luchtfoto uit 1955 is de oude grindpaden-structuur hersteld tijdens de NLdoet-vrijwilligersdagen in 2020. Een as-uitstrooiveldje is gerealiseerd, de begraafplaats is voorzien van struiken, planten, bloemen en daarnaast is een wilgentenenafrastering gemaakt om het bestaande, onflatteuse gaashekwerk te camoufleren. Een handmatige waterpomp is geplaatst, zodat er water beschikbaar is om de jonge aanplant te laten overleven. Memento Mori met als betekenis 'gedenk te sterven', staat als tekst op de oude toegangspoort van het Weezenkerkhof. De poort dateert waarschijnlijk uit 1909. De oude Memento-Mori poort is recent gerestaureerd door de mannen van de smederij van het Agrarisch Museum uit Overasselt. Op 22 juni 2022 is de oude poort weer als nieuw teruggeplaatst. Weer een stap verder in de revitalisatie van de begraafplaats. Recent is een bankje op en een picknicktafel naast de begraafplaats geplaatst, speciaal gemaakt van Neerbosch' eikenhout. Het bankje is een plek om het leven te overdenken.

ONDERZOEK

De stichting doet uitgebreid onderzoek naar de personen, rustend op de begraafplaats. Het doel is om iedereen 'een gezicht' te geven, te achterhalen waar ze vandaan kwamen, waarom ze op Neerbosch geplaatst zijn en wat hun oorzaken van overlijden waren. Op de begraafplaats rusten 530 personen, waarvan 480 kinderen. Momenteel zijn er nog 42 zichtbare graven, waar 71 personen rusten. Het oudste, nog zichtbare graf dateert uit 1880, waar een bestuurder begraven ligt. Opvallend is dat het graf zijn initialen 'DJM' meldt, niet zoals gebruikelijk een voluit geschreven naam.

Tweedaags onderzoek TU-Delft naar verloren graven, met grondradar, 2022. (Foto A-M Jansen).

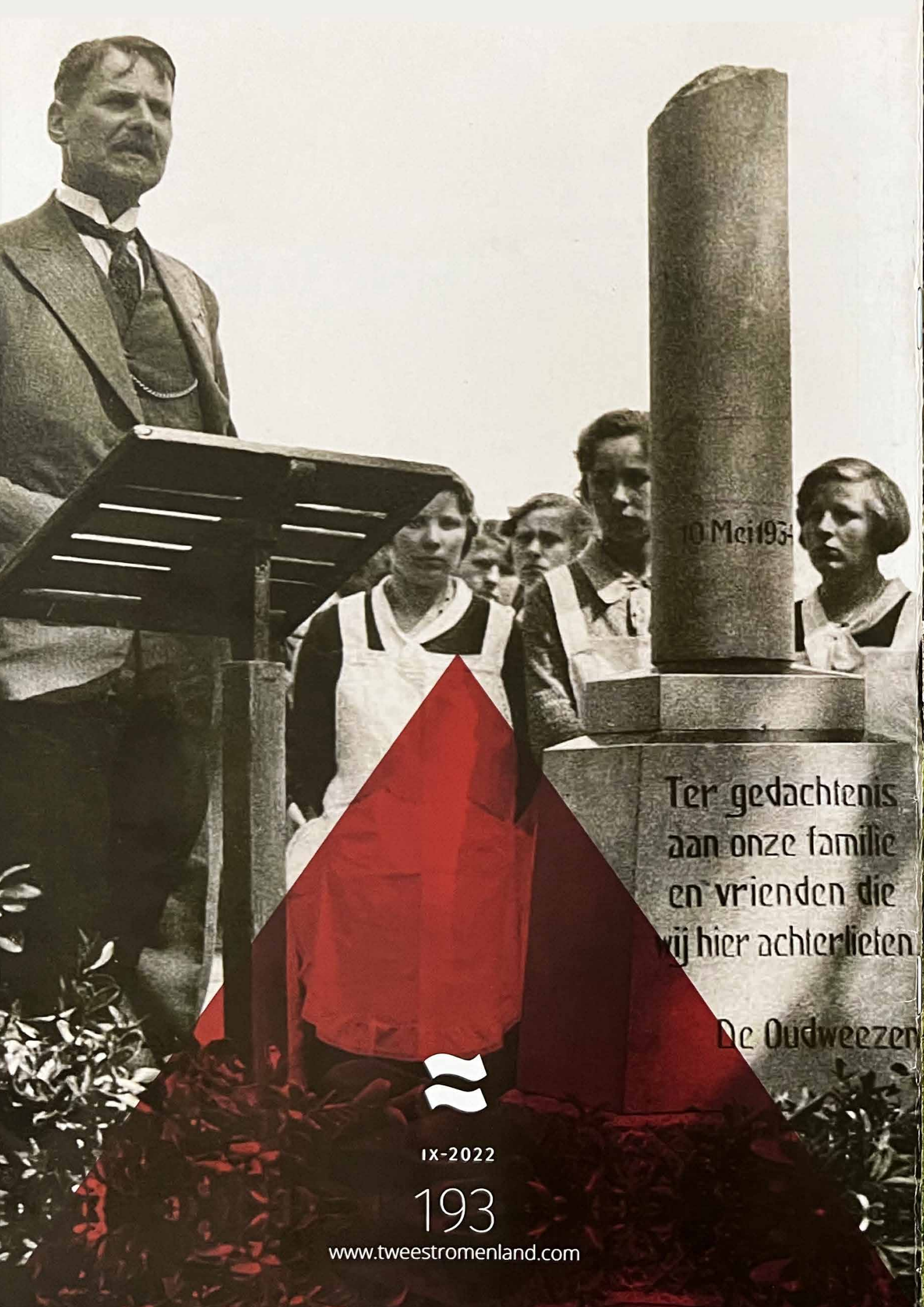
In welk patroon op de begraafplaats begraven is, is nog onduidelijk, ondanks archiefonderzoek is er nog steeds geen plattegrond tevoorschijn gekomen. Om die reden is eind 2021 contact gelegd met D. Ngan-Tillard en dr. D. Draganov van de Faculteit Civiel Techniek en Geo Wetenschappen van de TU-Delft. In maart 2022 vond een tweedaags onderzoek plaats met gebruikmaking van een grondradar, vergelijkbaar met een MRI-scan. Graven zonder dat er een spade de grond ingaat. Met een extra uitdaging: er is namelijk in drie lagen begraven, dat betekent onderzoek tot op 3 meter diepte. Mogelijk komt er nog een vervolgonderzoek. De stichting heeft de rapportage nog niet binnen. Welke schatten gaat de aarde prijsgeven? En mogelijk weten we in de toekomst of er nog menselijke sporen achtergebleven zijn en in welk patroon er begraven is.

De initiatiefnemers van Stichting Memento Mori willen middels hun inzet een bijdrage leveren aan het behoud van een stukje funerair erfgoed. Om daarmee een toekomstbestendig fundament te creëren.

Voor meer informatie over het Weezenkerkhof Neerbosch: www.weezenkerkhof.nl

NL-doet vrijwilligersdagen, 2022. (Foto A-M Jansen).

10 Mei 1934

Ter gedachtenis
aan onze familie
en vrienden die
wij hier achterlieten

De Oudweezen

IX-2022

193

www.tweestromenland.com

